

STANISLAVA HARKOTOVÁ

KÝM DÝCHAŠ, BOJUJEŠ

PRÍBEHY Z VOJNOVEJ UKRAJINY II

2013 – 2024

Stanislava Harkotová
Kým dýchaš, bojuješ

Stanislava Harkotová
Kým dýchaš, bojuješ

Copyright © Stanislava Harkotová, 2024
Cover design and layout © Samuel Ryba – Design Ryba
Slovak edition © Ringier Slovakia Media, s. r. o.

ISBN: 978-80-69052-12-3

STANISLAVA HARKOTOVÁ

KÝM DÝCHAŠ, BOJUJEŠ

PRÍBEHY Z VOJNOVEJ UKRAJINY II
2013 — 2024

›aktuality.sk

Donecká oblast, 2023

OBSAH

Prológ.....	9
Rozlúčka s Viktorom Tupalom.....	21
Veteráni zo Súm.....	33
Kým dýchaš, bojuješ.....	51
Tichý plač matiek vojakov	77
Ukrop. Veliteľ tankistov.....	93
Superhumans	107
Stigmy vojnových zajatcov.....	129
Nemôže byť tak zle taký dlhý čas, pravda?.....	149
Tri noci v Kramatorsku.....	167
Zberateľ kostí.....	183
Epilóg.....	195
Poznámky.....	202

PROLÓG

Zobudila som sa do sychravého rána. Sedela som na lôžku nočného vlaku z Užhorodu, ktorý sa blížil do centrálnej stanice. Sprievodkyňa vynášala z kupé prázdne poháre od kávy a čaju. Oneskorenci sa ponáhľali so skladaním postelnej bielizne. Ďalší cestujúci už stáli s kuframi v uličke. Za oknom sa mihali sídliská, vlak začal spomaľovať. Paneláky striedali industriálne zóny, komíny, mosty aj mrakodrapy, v diaľke sa ukázala silueta starobylého mesta. Vlaková súprava zarachotila na každej výhybke. Keď sa za oknom objavila hustá pavučina koľajísk, dorazili sme do cieľa. Vlak zastavil a železničný perón zaplavili davy rozospatých cestujúcich. Ťahali za sebou menšie i väčšie kufre, ktoré bolo treba vyniesť na prvé poschodie stanice. Pripomínali potoky, ktoré sa v hale zlievali do mohutnej rieky čiapok, bünd, kabátov a batožiny všetkých farieb.

Na poschodí som zbadala kiosky ponúkajúce kávu, pečivo, tričká, suveníry i SIM karty do mobilu. Prúd ľudí ma unášal k eskalátorom. Pohyblivé schody ma zniesli do mramorovej sály zdobenej lustrami, stĺporadím, vitrážami a maľbami mestských katedrál. Medzi stovkami cestujúcich sa prepletali muži v uniformách a s vojenskými batohmi na chrbte. Len čo som preklúčovala impozantnou halou a ocitla sa pred okázalou staničnou budovou, pohltil ma ruch veľkomesta. Bol november 2015 a ja som prvýkrát vstupovala do Kyjeva.

Na niekoho by zrejme chaos rannej špičky v daždivom jesennom dni nespravil dojem. U mňa to však bola láska na prvý

pohľad. Nešlo o to, ako Kyjev vyzeral, ale aké pocity vo mne vyvolal. Hlavné mesto Ukrajiny som dovtedy poznala iba z fotografií a televíznych záberov z prelomu rokov 2013 a 2014, keď na tamajšom centrálnom námestí vypukla Revolúcia dôstojnosti. Videla som tiež desiatky fotografií zachytávajúcich každodenný život v krajine, ktorú o niekoľko mesiacov neskôr zachvátila vojna. Naživo to však bolo celkom iné. Nedalo sa to vysvetliť ani vtesnať do slov. Jednoducho chémia, ktorá ma každou hodinou strávenou v kyjevských uliciach spájala s osudom mesta.

Keď som po prvý raz vychádzala z podchodu metra na Námestí nezávislosti, známom ako Majdan, niečo hlboko vo mne sa zachvelo. Len pár krokov ma delilo od miesta, kde milióny odhodlaných Ukrajincov a Ukrajiniiek písali novú kapitolu modernej histórie svojej krajiny. Sprievodkyňu mi v ten deň robila užhorodská dobrovoľníčka Dzvenyslava Bilonohová.

Spoznali sme sa pár mesiacov predtým na Slovensku – počas prípravy reportáže o rehabilitačnom pobyte detí a učiteliek z východoukrajinských oblastí zasiahnutých vojnou. Dzvinka pomáhala s tlmočením z ukrajiničiny a ruštiny do slovenčiny a naopak. Teraz sme stáli spoločne na Majdane, ktorý si svet bude už navždy pamätať ako miesto krvavej vzbury. Revolúciu dôstojnosti videla Dzvinka na vlastné oči, medzi demonštrantmi strávila dva dni.

Kráčali sme po mokrých chodníkoch a mladá žena mi ukazovala, kde stáli stany demonštrantov, kde pomáhala ako dobrovoľníčka, i miesta, na ktorých nakoniec došlo k stretom medzi policajnými zložkami a protestujúcimi. A práve vtedy som po prvý raz počula spojenie *nebesna sotňa*. Výraz, ktorý v doslovnom preklade znamená nebeská stovka, používali Ukrajinci, keď hovorili o obetiach protestov za európsku budúcnosť Ukrajiny a pád skorumpovaného režimu vtedajšieho prezidenta Viktora Janukovyča. Dívala som sa na monumentálny stĺp so sochou ženy pripomínajúcej anjela. Nad hlavou, v dlaniach obrátených k námestiu, držala pozlátenu vetvičku kaliny. Okrasný ker so strapcami sýtočervených bobúľ bol jedným zo

symbolov Ukrajiny. Často sa objavoval v ukrajinských ľudových piesňach i na krojoch.

Z Majdanu sme sa po Sofijskej ulici presunuli k dvom hlavným kyjevským chrámom: Chrámu svätej Sofie, ktorého základy položil v roku 1011 veľkoknieža Kyjevskej Rusi Volodymyr Veľký, a Chrámu svätého archanjela Michala, takisto postaveného v časoch starobylej Rusi. Panorámu pravoslávnych cerkví s pozlátenými kupolami dopĺňali farebné obytné domy z 19. storočia, bohato zdobené budovy postavené v štýle takzvaného stalinského ampíru i moderné luxusné hotely.

Rannú prehliadku mesta sme však museli ukončiť, keďže nás čakalo stretnutie s dobrovoľníčkou Ol'hou Charkinovou, ktorá sa angažovala v pomoci veteránom. Nad šálkou čaju nám opisovala, ako sa zranení vojaci po návrate z frontu začleňujú do spoločnosti. Zdôrazňovala, že nikto, kto si prešiel vojnou, už nie je tým, kým bol. To so sebou prinášalo výzvy nielen pre samotných veteránov, ale aj ich rodiny a celú spoločnosť. Preto sa organizácia, v ktorej Ol'ha pôsobila, snažila šíriť i osvetu.

Popoludnie sme strávili potulkami po ďalších zákutiach takmer trojmiliónovej metropoly. V podchodoch vyhrávali pouliční umelci. Kaviarne ponúkali vychýrené višňové štrúdle. Mesto pôsobilo na všetky zmysly. Pred súmrakom sme nastúpili na metro, aby sme sa vrátili tam, odkiaľ sme ráno vyrazili – na stanicu Kyjev-Pasažyrskij. Ešte v ten večer nás čakala cesta do Slovianska, kde Rusi v roku 2014 odštartovali hybridnú operáciu na východe Ukrajiny.

Hneď ako sa vlak pohol, prilepila som nos na okno a pozerala blikotajúce svetlá rušnej ukrajinskej metropoly. Súprava zamierila na ľavý breh rieky Dneper. Zo železničného mosta som zahliadla dominantu Kyjeva – stodva metrov vysokú sochu Matka Vlast', po ruskej invázii premenovanú na Matka Ukrajina (socha drží v rukách štít, z ktorého Ukrajinci medzičasom odstránili štátny znak bývalého Sovietskeho zväzu a nahradili ho ukrajinským trojzubcom, pozn. autorky). Zasnívala som sa, aké skvelé by bolo žiť aspoň rok v Kyjeve. Nemohla som vtedy

tušiť, že moja túžba sa naplní a ja sa na vlastnej koži presvedčím o pravdivosti výroku: Daj pozor na to, čo si želáš – mohlo by sa ti to splniť.

Krátko nato sa stal Kyjev neoddeliteľnou súčasťou môjho pracovného i súkromného života. V rokoch 2016 až 2022 predstavoval východiskový bod, odkiaľ som smerovala do rôznych kútov Ukrajiny za príbehmi ľudí vzdorujúcich mocenským chůťkam Moskvy.

V hlavnom meste Ukrajiny som bola aj vo februári 2022, keď sa k nemu z dvoch smerov blížili Rusi. Mesto som nespoznávala. Za ostrého zvuku sirén som prechádzala vyludnenými bulvármi, na ktorých hliadkovali iba skupiny ozbrojených mužov. Do Kyjeva som dorazila aj krátko po tom, čo sa z oblasti stiahli ruské jednotky. Pravidelne som odtiaľ vyrážala do okolitých miest a dedín, aby som zaznamenala svedectvá mužov a žien o živote v okupácii. Metropola bola mojím útočiskom aj v čase, keď som sa neskôr vracala z východných a južných oblastí zasiahnutých bojmi.

Ako plynuli mesiace, hranica medzi Slovenskom a Ukrajinou sa v mojej mysli stierala, akoby prestávala existovať. V roku 2023 som nakoniec usúdila, že nastal čas na dočasné presídlenie sa do Kyjeva. Mala som jasný cieľ. Naďalej prinášať príbehy ľudí, ktorým do života vtrhla vojna. Zároveň som chcela preniknúť hlbšie. Pokúsiť sa zaznamenať všetky jej podoby a odtiene, nielen na prvý pohľad viditeľný obraz smrti a deštrukcie. Bola som si vedomá zodpovednosti spojenej s privilégiami reportérky, ktorá môže na základe osobnej skúsenosti sprostredkovať vojnovú realitu. Realitu, ktorú dokázali nevyberane a cynicky spochybňovať aj niektorí slovenskí populistickí politici.

Bežnou súčasťou môjho života sa stali informačné kanály na sociálnych sieťach ohlasujúce blížiace sa nálety či výpadky elektriny, prebdené noci aj akútny nedostatok spánku. Ruské vzdušné sily podnikali raketové útoky na ukrajinské územia najmä uprostred noci alebo krátko pred svitaním. Paradoxne sirény znejúce z ampliónov ma už nedokázali zobudiť. Podvedomie si

privyklo na ich vysoký tón a nevnímalo ho ako signál ohlasujúci nebezpečenstvo. Zo spánku som sa však strhávala na každú zákrok ukrajinskej protivzdušnej obrany. Časom som si vypestovala mrzutý zlozvyk – vždy okolo tretej nadržanom som sa preventívne zobudila. Napriek tomu, že nebo nad Kyjevom bolo čisté a panoval relatívny pokoj. Aplikáciu upozorňujúcu na vzdušné poplachy som používala len výnimočne. To sa však zmenilo 29. decembra 2023.

Krátko pred piatou ráno ma zobudil druhý poplach. Telegramové kanály, ktoré som obvykle sledovala, oznamovali, že sa vo vzdušnom priestore ruskej Voroneže objavilo osemnásť bombardérov: deväť lietadiel TU-95 a deväť TU-22. Obliečka som sa – osemnásť tupolevov bol dostatočný dôvod na to, aby som sa nevracala do postele.

Rusi sprvu zaútočili na Charkov a viaceré mestá v Dnipropetrovskej oblasti. Výbuchy hlásili aj z Lvova, Odesy a Chmelnyckej oblasti. Poslednú skupinu rakiet nasmerovali na Kyjev. Keď krátko pred ôsmou starosta Vitalij Klyčko prostredníctvom sociálnej siete oznámil, že v Kyjeve pracuje protivzdušná obrana, presunula som sa na chodbu. V takých chvíľach som totiž dodržiavala pravidlo dvoch stien, ktoré mali človeka ochrániť pred následkami tlakovej vlny. Sedela som pred dverami bytu a čítala som si správy v mobile. Vtom sa ozvala ohlušujúca rana. Obytný dom sa zatriasol. Vbehla som do bytu a pozrela von cez okno – k nebu stúpala kúdol hustého dymu. Sklady vzdialené niekoľko sto metrov dostali zásah. Bez rozmýšľania som schytila batoh s peňaženkou a dokladmi a utekala na dvor. Výbuch nevystrašil len mňa, ale aj susedov, ktorí sa v pyžamách náhlili do neďalekého krytu.

Od relatívneho bezpečia nás delilo niekoľko desiatok metrov, keď sa ozval podozrivý zvuk. Akoby pristávalo lietadlo. Raketa! Vzduch rozvibrovali zvuky kanóna protivzdušnej obrany. Nevedela som, čo môže byť horšie: to, že raketa zasiahne nejakú budovu v našej blízkosti, alebo to, že ju vzdušné sily trafia a jej kusy sa rozletia rovno nad našimi hlavami. Začula som blížiacu

sa strelu a na okamih som zamrzla. V prvej sekunde som si to chcela namieriť ku kamennej rímse neďaleko vchodových dverí. Vtom sa ozvalo: „Úkryt! Teraz!“ Hlas patril jednému zo strážnikov budovy. Rozbehla som sa k poklopu, cez ktorý sa schádzalo do pivnice. Len čo som prekĺzla dnu, zahučala explózia. Raketa trafila neďaleký priemyselný areál.

Hoci som dovtedy zažila niekoľko raketových útokov, nikdy sa neodohrávali tak blízko, aby som počula zvuk rakety. Ruky sa mi triasli ešte niekoľko minút po tom, čo som si našla miesto v pivničnom kryte. Upokojil ma až pohľad na tváre susedov, ktorých som poznala z videnia. Úrady oznámili koniec vzdušného poplachu o pol desiatej dopoludnia. Na druhý deň vyhlásili v ukrajinskej metropole deň smútku – Kyjev oplakával tridsaťdva obetí útoku.

O pár dní neskôr Rusi útok zopakovali. V kryte som v to skoré ráno stretla aj susedov, ktorí zvyčajne ignorovali všetky hrozby a napriek výstrahám zostávali v bytoch. Zdalo sa mi, že protivzdušná obrana pracuje bez prestávky. Explózie nemali konca. Po prvý raz som si uvedomila, že si rukami zakrývam uši. Výbuchy som síce nepočula, no ostreľovanie pokračovalo. Podlaha i steny krytu sa rozvibrovali. Pochopila som, že Rusi znovu cieľia aj na našu mestskú časť a pocítili sme buď tlakovú vlnu, alebo zvukové efekty spôsobené výbuchmi rakiet. Po takmer dvoch hodinách strávených v podzemí sa moja obava potvrdila. Len čo sme so susedmi vyšli z krytu, vo vzduchu som zacítila štiplavý dym. Pripadala som si ako v apokalyptickom filme: takmer všetko zahalovala akási sivá clona. Začala som rátať stĺpce dymu na obzore: jeden, dva, tri. K oblohe sa šplhal aj žltý plameň – útok zrejme poškodil plynové potrubie. Po návrate do bytu som si všimla, že z police popadali všetky obrazy. Druhý januárový deň roku 2024 zahynuli v dôsledku ruského útoku dvaja ľudia, päťdesiat bolo zranených.

A potom prišiel 8. júl 2024. Rusi na počudovanie zaútočili za bieleho dňa – pred jedenástou hodinou dopoludnia. Keď sa mi v mobile objavilo oznámenie o tom, že sa ku Kyjevu blížila

rakety s plochou dráhou letu, ani chvíľu som nezaváhala. Zbalila som si najnutnejšie veci a vyrazila do pivničného krytu. Aj niekoľko metrov pod zemou sme dokázali rozpoznať, že sa naša časť mesta ocitla pod intenzívnym ruským ostreľovaním. Sediac v úkryte, v mobile som kontrolovala kanály informujúce o tom, koľko rakiet stále zostáva vo vzduchu. Na jednom z telegramových účtov sa objavila strohá informácia: Rusi zrejme zasiahli detskú nemocnicu. Správa sa šírila sociálnymi sieťami ako požiar. Útok na deti bol pre šokovaných Kyjevčanov prekročením všetkých čiar. Nebolo však jasné, či Rusi mierili na detskú kliniku Ochmatdyt zámerné alebo došlo k chybe a skutočným cieľom bol iný objekt. Faktom bolo, že z areálu jednej z najväčších detských nemocníc na Ukrajine, špecializujúcej sa na vzácne ochorenia, transplantácie orgánov či liečbu rakoviny, stúpali kúdoly dymu. Znovito som odmietala predstavu, ktorá sa logicky natískala: desiatky detských pacientov pod závalom.

Len čo sa skončil poplach, vyrazila som na miesto. Schádzajúc Tatarskou ulicou, zbadala som niekoľko hasičských áut. Hasili požiare v priemyselnom areáli, ktorý bol od roku 2022 opakovaným terčom ruských útokov. Okolité ulice boli posiate sklom. Výbuchy a následné tlakové vlny roztrieštili nielen okná na budove, ale aj jej tehlový skelet. Na križovatke pred závodom bola situácia vážnejšia. Na ceste sa váľali plechy zo striech, konáre, kusy tehál a drevených dosiek. Zdemolované automobily mali roztrieštené čelné sklá, nafúknuté airbagové vankúše naznačovali silu tlakovej vlny. Uprostred cesty stál žltý trolejbus s vybitými oknami. Obytné domy oproti zasiahnutej budove mali tiež vymlátené okná, na chodníku sa povalovali znivočené balkóny.

Pracovníci kaviarní a obchodov sa rezignovane dívali na rozmetané výklady. Boli radi, že prežili. Ľudia mlčky prechádzali spustošenou ulicou alebo postávali za policajnými páskami, ktorými boli obohnané nebezpečné úseky ulice. Ruský útok poškodil aj budovu stanice metra Lukianivska. Ak by sa

ženičky, ktoré zvykli pred stanicou predávať zeleninu či kvety, včas neukryli do podzemia, obetí mohlo byť viac. Z výškovej kancelárskej budovy oproti metru zostalo torzo. Keď som prechádzala okolo, ešte sa z nej dymilo.

Pár hodín po útoku som dorazila aj do samotného Ochmatdytu. V nemocničnom areáli to šumelo ako v úli. Stovky dobrovoľníkov pomáhali hasičom s odstraňovaním sutín a sanovaním zasiahnutých budov. Všade sa kopili štôsy drevených dosiek, ktorými sa zadbňovali okná. Vo vzduchu víril prach, hučali generátory. Desiatky novinárov pozorovali skupinu hasičov stojacu na troskách pavilónu, kde detskí pacienti podstupovali dialýzu. Meter po metri rozoberali sutiny. Bez prestávky, v sparnom júlovom popoludní, navlečení v uniformách a s prilbami na hlavách. K nebu sa týčil žeriav, ktorý na dlhom ramene dvíhal obrovské betónové bloky a prenášal ich na jednu kopu.

Väčšine z viac ako šesťsto detí nachádzajúcich sa v čase zásahu v nemocnici sa neskryl ani vlások na hlave. Zranených bolo osem pacientov. Jedno dieťa, ktoré sa počas útoku nachádzalo v kritickom stave na jednotke intenzívnej starostlivosti, zomrelo. V areáli Ochmatdytu zahynuli aj dvaja dospelí: lekárka Svitlana Lukiančykova a starý otec jednej z pacientok Volodymyr Petrečenko. Zranených bolo päťdesiat mužov a žien vrátane zdravotných sestier a lekárov. Niektorých zastihol poplach priamo na operačných sálach. Odísť od pacientov však bolo nemysliteľné. Členovia chirurgických tímov prikryli deti na operačných stoloch vlastnými telami.

Celková bilancia obetí ruského útoku na Kyjev z 8. júla 2024 bola tridsaťštyri mužov, žien a detí. Počas ostreľovania ukrajinskej metropoly zahynuli aj Zorjana Symaňukova a jej dve deti – desaťročný Maksym a osemročná Nasta. Rodina žila v obytnom bloku na Saľského ulici, ktorý zasiahla raketa okupantov. Na mieste zomrelo aj ich jedenásť susedov.

Nebolo to po prvý raz, čo som si z hĺbky duše priaľa, aby sa môj sen o živote v Kyjeve radšej nikdy nesplnil. Uvedomujúc si trpkú skutočnosť, že 8. júl 2024 nebol poslednou tragédiou

v príbehu milovaného mesta. Mesta, ktoré zostáva mojím útočiskom, aby som mohla pokračovať v zaznamenávaní príbehu Ukrajiny. V nádeji, že po druhej knihe vojnových reportáží budem môcť napísať knihu o jej povojnovej rekonštrukcii.

Cintorín v Charkove, 2023

